

Vývoj hospodářství na území ČR do roku 1990

doc. RNDr. Antonín Věžník, CSc.

1. Zvláštnosti vývoje do roku 1945

- V období vývoje kapitalistického hospodářství do roku 1918 nebylo budoucí Československo samostatným státem
- České země a Slovensko měly velmi odlišnou hospodářskou historii, z jiných podmínek plynuly i větší rozdíly
- Československé země byly součástí podunajské monarchie, trpěly vedle sociálního útisku i útlakem národnostním
- Český stát byl středověkou velmocí
- Období rozvoje kapitalistického hospodářství nemůžeme u nás klást před 19. století
- Šlechta převažovala jen v první fázi industrializace
- Hlavní proud kapitalistického zprůmyslňování našich zemí vyvolal český a německý kapitál měšťanský

1. Zvláštnosti vývoje do roku 1945

- Rakousko-Uhersko představovalo se svými více než 50 mil. obyvatel pro československý průmysl sice rozsáhlý trh bez celních hranic, ale přitom šlo většinou o hospodářsky zaostalé země, tento trh nebyl náročný. Vyžadoval především výrobky textilní, potravinářské, jednoduché stroje a výzbroj pro velkou armádu
- Tento vliv zanechal stopy v čs. průmyslu až do r.1945
- Rakouská polovina monarchie (Předlitavsko) byla více průmyslová, kapitál, poloha, moře, průmysl, německé země
- Uherská část byla ekonomicky i společensky zaostalejší (zemědělství, ...)

1. Zvláštnosti vývoje do roku 1945

- Vliv Vídně – odlišný vývoj ekonomického charakteru severní a jižní poloviny Čech, ateismus, vývoj železniční sítě, levná pracovní síla
- V Českých zemích se kapitalismus vyvíjel poměrně rychle, industrializace, demografická revoluce, rychlý rozmach dopravy i zemědělství
- 1848 – likvidace poddanství
- Počátkem 20. století předstihly České země úrovní industrializace většinu zemí sousedních a srovnatelných. Pouze některé země německé, Belgie, Švýcarsko, Anglie a severní část Francie měly více obyvatelstva zaměstnaného v průmyslu. České země měly 40 %

1. Zvláštnosti vývoje do roku 1945

- Průmysl Českých zemí měl především dobrou základnu energetickou (uhlí), v případě surovin byla však situace horší (dovoz)

2. Období 1918 - 1948

- Československý buržoazní stát, vzniklý roku 1918, měl z ekonomicko-geografického hlediska i při značných vnitřních rozdílech charakter průmyslově zemědělský
- Průmysl v Českých zemích byl velmi rozvinutý, zajišťoval největší část národního důchodu, jeho struktura však byla nevýhodná. Převažoval průmysl lehký, $\frac{1}{4}$ průmyslové výroby bylo třeba vyvážet, obtížné uplatnění, konkurence
- Na území tehdejšího Československa, které představovalo jen $\frac{1}{5}$ území Rakouska-Uherska a $\frac{1}{4}$ jeho obyvatelstva, se ocitlo asi 70 % průmyslu bývalé monarchie
- Textilního a obuvnického průmyslu přešlo asi 80 %, výroby cukru přes 90 %, výroby porcelánu 98 %

2. Období 1918 - 1948

- Avšak surového železa se zde tavilo 49 %, celulózy se vyrábělo 43 %, zpracování ropy jen 21 %.
- Spotřební zboží tak představovalo i bez potravin polovinu hodnoty vývozu, kdežto stroje pouze 5 %
- Hlavním zahraničním partnerem nebyla některá spojenecká země, ale nepřátelské Německo. Proto také Německo mohlo brzdit rozvoj chemického a strojírenského průmyslu v ČS
- Značnou úlohu v národním hospodářství tehdejšího Československa měl zahraniční kapitál – německý, francouzský, anglický, americký a švýcarský. Více než 1/5 akciového kapitálu v průmyslu náležela zahraničním monopolům

2. Období 1918 - 1948

- Československo však mělo z ekonomického hlediska dvojí tvář. Závislost na vyspělém západu byla na druhé straně provázena pronikáním čs. Kapitálu do zemí jihovýchodní Evropy i do zemí vzdálenějších (Irán, Afghánistán, atd.)
- Ve vývozu zbraní patřilo ČS k předním státům na světě
- Rok 1929 byl ve znamení hospodářské konjunktury. Průmyslová výroba převýšila asi o 1/5 předválečnou úroveň.
- V dalších letech zachvátila naše hospodářství těžká krize světové kapitalistické soustavy, na stát s převážně lehkým průmyslem dolehla mimořádně těžce. V roce 1933 dosahovala průmyslová výroba jen asi 60 % fyzického objemu z roku 1929. Mnoho továren, zejména textilních a sklářských, bylo zavřeno.

2. Období 1918 - 1948

Z 20 vysokých pecí pouze 5 bylo v roce 1933 v provozu. Počet nezaměstnaných dosáhl 900 000. Krize se přenesla v důsledku poklesu vývozu cukru, sladu a piva i do zemědělství

- Od let 1934 a 1935 nastala zase změna k lepšímu a hospodářství se poněkud oživilo, ale i tak bylo ještě v roce 1936 téměř 600 000 nezaměstnaných. V dalších letech způsobila příprava k obraně před očekávaným útokem fašistického Německa svého druhu „konjunkturu“. To se však přiblížil dočasný konec samostatného Československa

2. Období 1918 - 1948

- Zemědělství -1. pozemková reforma – 1929 – skončila jen kompromisem a vynesla politicky do popředí nikoli sociální demokracii, která ji prosadila (Švehla), ale Agrární stranu, která ovládla její provádění
- Stát také nedokázal ani zmenšit vnitřní rozdíly v hospodářské úrovni, jak je zdědil z dob Rakouska-Uherska. V roce 1926 pracovalo v průmyslových podnicích Slovenska o 7 % zaměstnanců méně než v roce 1913. Nerovnoměrnosti se zvětšily i uvnitř Slovenska samotného, západ – východ. Přes všechny uvedené skutečnosti znamenal vznik tehdejšího Československa, pro Slováky jako národ, záchranu ... státní zaměstnanci ... vztahy ...

2. Období 1918 - 1948

Teprve umístění strojírenských závodů do Povážské Bystrice a Dubnice, ze strategických důvodů, výstavba komunikací, znamenaly změnu ... V územním rozložení průmyslu v Československu se fakticky za 20 let skoro nic nezměnilo

- Zbrojní – těžký průmysl obstarával těsně před Mnichovem již téměř polovinu výroby všeho průmyslu Československa, v roce 1933 necelých 42 %.
- Německá fašistická okupace přinesla i jen z ekonomického hlediska hrozná následky. V národním hospodářství vznikly velké disproporce, služby válce, rabování zdrojů, bombardování i spojenci (Plzeň). Na konci války klesla výroba průmyslu na 1/2.
- Zemědělství - velmi nízké stavy zvířectva, půdy vyčerpány

3. Socialistická přestavba hospodářství

- Po vítězství SSSR, vliv, patřilo mezi vítěze ... hranice zajištěny ...
- Ekonomicko-geografická situace Československa se v roce 1945 rázem změnila

Národní a demokratická revoluce

- Ihned po válce byl znárodněn velký a klíčový průmysl, banky a doprava. Válečné škody – dvouletý plán rekonstrukce národního hospodářství. Byla překročena úroveň předválečné průmyslové výroby, ale plán nebyl splněn v zemědělství, které postihlo katastrofální sucho v roce 1947 ... Marshallův plán ...
- Bylo dokončeno osídlení pohraničí ... českým a slovenským živlem ... a učiněny alespoň první kroky ve zprůmyslnění Slovenska. Prováděna 2. pozemková reforma ... volby 1946

3. Socialistická přestavba hospodářství

Únor 1948

- Vyústění národní a demokratické revoluce v socialistickou, začíná socialistický rozvoj ekonomiky a společnosti
- První pětiletý plán 1949 – 1953
- Dokončeno znárodnění průmyslu a stavebnictví, provedena radikální pozemková reforma
- Hlavním cílem bylo značně rozšířit těžké strojírenství a ostatní průmyslová odvětví produkující výrobní prostředky
- Plán byl překročen, průmyslová výroba se roku 1953 proti roku 1948 zdvojnásobila. Československo se stalo jedním z nejprůmyslovějších států ...

3. Socialistická přestavba hospodářství

Únor 1948

- V zemědělství nebyl plán úspěšný, specifické vlastnosti, úbytek pracovních sil, nedostatečná mechanizace a chemizace a zejména obtíže přechodu od malovýroby k socialistické velkovýrobě ...
- Socializace zemědělství postupovala pomalu a nikoli bez obtíží ...
- V roce 1958 však již většina zemědělské půdy náležela socialistickému sektoru ...
- V roce 1955 vykazoval průmysl hodnotu o 150 % vyšší než v roce 1937. Roku 1956 začala realizace druhé pětiletky – zvětšení průmyslové výroby dále asi o 1/2

Varšavská smlouva, 1955 ..., RVHP ... 1949 ...

3. Socialistická přestavba hospodářství

- Třetí pětiletý plán byl vyhlášen na léta 1961 – 1965, Československo bylo na začátku 60. let vyhlášeno socialistickým státem ... Podle společenské struktury celého svého hospodářství, i zemědělství
- V 60. letech se projevovaly určité nedostatky v ekonomice, zaviněné zejména některými vzniklými disproporcemi, malým důrazem na kvalitativní hlediska, aj. ... počasí ... V letech 1963 a 1964 byl národní důchod nižší než v roce 1962
- XIII. Sjezd KSČ – stanovil úkoly pro rozvoj hospodářství, orientace na posílení proporcionality, výraznější uplatnění vědy a techniky, strukturální přeměny, zvýšení specializace ... druhá polovina 60. let ...

3. Socialistická přestavba hospodářství

- Politická krize roku 1968 ... Pražské jaro ... reformisté ... socialismus s lidskou tváří ... Protisocialistické a oportunistické síly však neuspěly ... ?
- Státní národohospodářský plán zůstal základem řízení procesu socialistické rozšířené reprodukce
- Hospodářský vývoj v období 1966 – 1970 byl značně nerovnoměrný ... K největším úspěchům plánovaného hospodářství a ekonomické politiky tohoto období patřilo zprůmyslnění Slovenska – v roce 1970 již téměř 31 % zaměstnaných obyvatel Slovenska pracovalo v průmyslu
- Federalizace státu, ... období normalizace ...

3. Socialistická přestavba hospodářství

- XIV. sjezd KSČ ... v roce 1971 schválil zásady a cíle pátého pětiletého plánu na léta 1971 – 1975 ..., definitivní konec jakýchkoli reformních snah ...
- RVHP ... vliv SSSR ... socialistická ekonomická integrace ...
- Průmyslová výroba vzrostla o 35 %, zemědělská výroba o 14 %, ale ...
- Podíl SSR na tvorbě národního důchodu celé federace se zvýšil z 26 % na 28,4 %, průmyslová výroba tam rostla dvojnásobným tempem než byl průměr v ČSSR jako celku ...

3. Socialistická přestavba hospodářství

- Šestý pětiletý plán – 1976 – 1980 ... posílena úloha strojírenského a chemického průmyslu, nutné překonávat vzrůstající obtíže v energetice (Vážská kaskáda) a oblasti zahraničního obchodu
- Skutečnost, že socialistické Československo déle než tři desetiletí neřídilo své hospodářství výhradně „sobeckými“ ekonomickými ohledy ... Plnilo svou internacionální povinnost i v oblasti hospodářské ...
- Ekonomický a sociální rozvoj v letech 1981 – 1985, tj. v sedmé pětiletce, se také řídil generální linií výstavby rozvinuté socialistické společnosti ...
- 1985 – Gorbačov ... přestavba ... Prognostický ústav ... 1989